

ČASOPIS ZA POVIJEST
ZAPADNE HRVATSKE

WEST CROATIAN
HISTORY JOURNAL

Monografski broj / Special issue:

O okruglim obljetnicama

On round-number anniversaries

Uredila / Edited by

ANDREA ROKNIĆ BEŽANIĆ

PRIKAZI I IZVJEŠTAJI /
REVIEWS AND NOTES

Završna konferencija projekta FRAMNAT

Na Filozofskom fakultetu u Rijeci, na Odsjeku za kulturalne studije se u četvrtak, 24. svibnja 2018. godine s početkom u 13:00 sati održala završna konferencija projekta FRAMNAT - „*Framing the Nation and Collective Identity in Croatia: Political Rituals and the Cultural Memory of Twentieth Century Traumas*“. Ovaj projekt, financiran od strane Hrvatske zaklade za znanost, trajao je od 2014. do 2018. godine, te je okupio mlade znanstvenike iz regije s ciljem istraživanja kulture sjećanja i kognitivne lingvističke analize putem razvoja inovativnih metodologija istraživanja. Predmet njegovog istraživanja bile su komemorativne prakse sedam mjesta sjećanja na ratove u 20. stoljeću: Jasenovac, Bleiburg, Brezovica, Jazovka, Srb, Knin, i Vukovar. Projekt je analizirao kako se provodi uokvirivanje nacije kroz *top-down* strategiju (od strane političkih elita), medijske reprezentacije, te *bottom-up* strategiju (reakcije hrvatskog društva). Analiza se vršila kroz proučavanje govora pripadnika državnog vrha, političke oporbe, te raznih vjerskih, antifašističkih, veteranskih i drugih relevantnih organizacija. U četverogodišnjem razdoblju projekt je obuhvatio 30 komemoracija u Hrvatskoj i regiji, 27 konferencija i simpozija u Europi i SAD-u, 12 znanstvenih radova, 11 radionica, 7 javnih predavanja, 3 ljetne škole, 2 televizijska priloga, i jedan međunarodni zbornik. Rezultatima projekta i arhivi prikupljenih izvora može se pristupiti na internetskoj stranici projekta. Na konferenciji je najavljen međunarodni zbornik projekta, te predstavljena projektna knjižica s opisima i fotografijama. Cilj završne konferencije bio je predstaviti završne rezultate i iskustva s projekta, ali i razgovarati o budućnosti istraživanja navedenih tema te potencijalnim novim sličnim projektima.

Konferencija je započela pozdravnim govorom voditelja projekta i glavnog istraživača, doc. dr. sc. Vjerana Pavlakovića (Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Odsjek za kulturalne studije). Poželio je prisutnima dobrodošlicu i izrazio radost povodom završnog okupljanja istraživača projekta kako bi se prezentirali rezultati njihovog četverogodišnjeg truda i rada na projektu. Najavio je dr. sc. Olgu Manojlović Pintar (Institut za novu istoriju Srbije) koja je potom održala glavno predavanje konferencije naslovljeno *Uprizoravanje prošlosti. Istorija kao politička maskarada*. Na početku izlaganja Pintar se referirala na važnost časopisa *Annales* i njegovih osnivača Marca Blocha i Luciena Febvrea, te istaknula kako nije važno isključivo samo što se događalo u povijesti, već i kako je povijest zapamćena. Kao primjer za to je navela obilježavanje dvjestote godišnjice Francuske revolucije. Nastavila je govoriti o primjerima naslijeđa socijalizma, pri čemu je istakla Podvodni muzej socijalističkih kipova kod rta Tarhankut na Krimu, Muzej komunizma u Pragu, te Kuću terora u Budimpešti. Pintar se zatim osvrnula i na spomeničko naslijeđe Beograda. Govorila je o skulpturama koje su donirane iz Rusije, ali ne spadaju u socrealizam. Neke od njih su skulptura sv. Save poklonjena

od Grada Moskve, spomenik Puškinu, nekolicina spomenika postavljenih u Beogradu kao poklon Azerbejdžana ili Kazahstana, te spomenik caru Nikolaju postavljen 2014. godine. Osim toga, Pintar je izlagala i o debati o ratu devedesetih, koja se pokrenula prije otprilike desetljeća u marginalnim društvenim skupinama umjetnika i sl., a odnosila se na pitanje postavljanja spomenika žrtvama tog rata. Također se bavila i pitanjem kako se koncept kolektivne odgovornosti razumije u sadašnjosti, za što je navela primjere Njemačke i Velike Britanije, u kojoj je opsjednutost žrtvama rata doprinijela retorici pred Brexit. Pintar je naglasila važnost koncepta *reenactment-a*, raznih slika i memorabilija, te načina na koji se društvo općenito vraća u povijest, jer to puno otkriva o samom društvu. Smatrala je važnim istaknuti i političke posljedice, jer one stvaraju identitetne generacije poput nove europske desnice i ljevičarskih aktivista. Te generacije sačinjavaju uglavnom obrazovani mladi ljudi koji se međusobno povezuju i uspoređuju preko društvenih mreža. Pintar je zaključila svoje vizualno i sadržajno bogato izlaganje mislima o velikoj slici ovog vremena: smatra da je pogled prema budućnosti utopijski, te da se zapravo cijela Europa okrenula prema prošlosti, što nosi drastične posljedice. Nakon toga je uslijedila diskusija usmjerena prema temama Drugog svjetskog rata, podijeljenosti društva po tom pitanju, glorifikaciji nacionalizma, te pristupima Drugom svjetskom ratu. Zaključeno je da će mu transnacionalni pristup dati novo značenje.

U 14:00 sati pristupilo se prvoj sekciji izlaganja istraživača projekta, teme *FRAMNAT: iskustva i rezultati*. Prvo izlaganje sekcije – *Projekt FRAMNAT i rezultati* održao je doc. dr. sc. Vjeran Pavlaković. Najprije se osvrnuo na zbornik projekta, te internetsku stranicu projekta kao glavna dva mjesta na kojima će rezultati projekta biti dostupni široj javnosti. Zatim je izlagao o institucionaliziranom narativu Drugog svjetskog rata i Domovinskog rata. Bavio se spomenicima i pitanjem tko dolazi na komemoracije. Opisivao je djelatnost članova znanstveno-istraživačkog tima projekta na terenu te njihova iskustva. Pritom je naglasio da se u slučaju terenskog rada ne smije potpuno vjerovati medijima, te da je govore političkih ličnosti bilo jako bitno snimati kako bi ih se moglo kvalitetno uspoređivati kao izvore informacija. Osim rada na terenu Pavlaković se osvrnuo i na ulogu rituala, kao i na ulogu ignoriranja u promatranoj problematici. Istaknuo je slučaj dvije kolone u Vukovaru i tri komemoracije u Jasenovcu, te probleme s komemoracijom na Bleiburgu, kao interesantne točke istraživačkog rada na ovom projektu. Pri kraju izlaganja govorio je o zajednicama sjećanja, te poremećajima u komemorativnoj kulturi koji se mogu očitati u ranije navedenom ignoriranju narativa. Zaključio je izlaganje postavljanjem dva bitna pitanja koja je ovaj projekt pokazao: koja je uloga i učinak projekta, te sluša li uopće politička elita. Odgovori na ova pitanja iskristalizirali su se diskusijama koje su uslijedile na konferenciji.

Uloga povjesničara u projektu bio je naziv drugog izlaganja koje je održao doc. dr. sc. Davor Pauković (Odsjek za komunikologiju Sveučilišta u

Dubrovniku). Zanimljivo i jezgrovito izlaganje profesor je započeo govoreći o odnosu povijesti i kulture sjećanja, te o problemu etiketiranja povjesničara. Obrazlagao je proučavanju komemoracija, za koje je istaknuo kako su iznimno slojeviti događaji s jako puno memorijskih aktera, a u nekim slučajevima poput Jazovke i memorijskih *poduzetnika*. Govorio je o korištenju komemoracija na razne načine kako bi se ostvario monopol na kulturu sjećanja. Pritom je naglasio stav da na akademskoj zajednici leži velika odgovornost da zauzme javni prostor. Zaključio je izlaganje osvrtnom na proizvode projekta i pozitivne recenzije. Uslijedila je diskusija orijentirana na problem povijesnog revizionizma.

Nakon uloge povjesničara na red je došla i *Uloga filozofa i kulturologa u projektu*, tema trećeg izlaganja koje je održao Renato Stanković (Filozofski Fakultet Sveučilišta u Rijeci, Odsjek za kulturalne studije). Svoje izlaganje započeo je postavljanjem pitanja važnosti interdisciplinarnog pristupa ovom projektu. U uvodnom dijelu detaljno se posvetio analizi toga što je kulturologija, što filozofija, a što kultura sjećanja. Govoreći o iskustvu FRAMNAT-a Stanković je zaključio kako je ono pokazalo da s jedne strane akademska zajednica ne radi dovoljno, a s druge strane se javlja ekspertizam suočen s činjenicom da svi imaju pravo na svoje mišljenje. Istaknuo je kako je upravo zbog toga interdisciplinarni pristup posebno važan. Postavio je pitanje kako dalje, i zašto filozofi i kulturolozi moraju participirati. Odgovor na to ima četiri odrednice: najprije treba raditi više i drugačije, zatim treba rasteretiti povjesničare i sve one koji su se dosad bavili ovim temama, treba se baviti kontekstom a ne temom, i na kraju treba uzeti u obzir tehnološka dostignuća. Stanković je zaključio kako je projekt FRAMNAT bio savršena prilika za navedeno. Naglasio je kako je u radu na projektu bilo važno razlikovati individualnu i kolektivnu memoriju od kulturalne memorije, te kako je svoju ulogu ovdje pronašla socijalna ontologija i socijalna epistemologija. U nastavku je pojasnio kako su ova filozofska područja doprinijela projektu: socijalna ontologija je pomogla odrediti što su grupe, koji su operativni i neoperativni članovi grupe, te kako operativni članovi utječu na memorijske strategije što automatski povlači i pitanje odgovornosti; dok je socijalna epistemologija pomogla pojasniti hijerarhiju ljudskih vjerovanja, te odnos vjerovanja i prihvaćanja. U zaključku izlaganja Stanković je apelirao da se akademska zajednica treba više potruditi, i kako trebamo paziti koje naslijeđe ostavljamo novim generacijama. Uslijedila je kratka diskusija i pauza za kavu, nakon koje se pristupilo drugoj sekciji konferencije.

U 16:00 sati započela je druga sekcija izlaganja istraživača projekta, kojoj je tema bila *FRAMNAT: budućnost istraživanja*. Prvo izlaganje ove sekcije naslovljeno *Metodologija i podaci* održao je dr. sc. Benedikt Perak (Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Odsjek za kulturalne studije). Prezentirao je dio podataka korpusne baze projekta i pojasnio metodologiju dobivanja tih podataka. Naglasio je kako su prikupljeni podaci omogućili uvid u prostor

simboličke kulture sjećanja i puls te stvarnosti. Perak je na primjeru grafa koji reprezentira 64 govornika na 7 komemoracija objasnio na koji način jedan takav graf može reprezentirati ideologiju. Zatim je govorio o važnosti mjerenja komunikacije: kako komunikacija određuje kakva će biti interakcija, kako će se ponašati institucije, te kako one naposljetku tvore kognitivne modele. Središnji dio izlaganja približio je prisutnima *bottom-up* pristup kao jednu od strategija projekta. Perak je izložio kako se odvijao proces prikupljanja podataka, odnosno kako se iz lokalnog korpusa podataka dobio FRAMNAT korpus podataka. Osim *bottom-up* pristupa Perak je izložio i ontološku analizu u sklopu projekta. Ona se sastojala u detektiranju stavova zajednice kroz matematički empirijski model koji je dao kvalitativne podatke, na način da su podaci u konačnici pokazali kako korištenje određenih riječi upućuje i na to da se one koriste na određeni način. Primjer koji je to demonstrirao je putem još jednog grafa pokazao kako se Katolička crkva pokazala najjačim društvenim faktorom. U zaključku svog izlaganja Perak se nadovezao na ranije izložen aspekt socijalne epistemologije, izrazivši stav kako se metode digitalne humanistike korištene na ovom projektu mogu prenijeti na bilo koji tekst društva koje želimo proučavati i time uputivši na univerzalnu primjenjivost i učinkovitost kognitivne lingvističke analize.

Drugo izlaganje sekcije o temi *Kultura sjećanja i sport* održao je suradnik projekta Dario Brentin (University College London). Istraživao je „hrvatstvo“ i na što su ljudi u Hrvatskoj najponosniji, te su mu se kao tri odgovora ponudili Domovinski rat, osamostaljenje Hrvatske, i postignuća sportaša. Brentin je postavio pitanje može li se objasniti hrvatski nacionalni identitet bez govorenja o sportu, na što on tvrdi da je to nemoguće. U svojem istraživanju odnosa kulture sjećanja i sporta Brentin se također služio *top-down* i *bottom-up* strategijama, što ga je dovelo do zaključka da postoje mnemoničke prakse unutar organiziranih navijačkih skupina, sportaša i dužnosnika. Na početku izlaganja Brentin je također diskutirao i o sloganu „Za Dom spremni!“ na tribinama, Maksimirskom mitu, o sportašima kao *poduzetnicima sjećanja*, te o navijačkim skupinama kao novim patriotskim pokretima. Središnji dio izlaganja fokusirao se na dva stupa kolektivnog identiteta u hrvatskom sportu: prvi je, prema Brentinu, politizacija kasnih osamdesetih kroz nacionalističku prizmu kontra Jugoslavije, a drugi stup je sudjelovanje u Domovinskom ratu i Dragovoljcima. Brentin je istaknuo kako se odvija prijenos na relaciji sportsko borilište – pravo borilište, te zapitao zašto navijačke skupine posjeduju autoritet kojim mogu utjecati na političke debate o Domovinskom ratu, primjerice o vojno-redarstvenim akcijama „Oluja“ i „Bljesak“. Zaključio je da se način na koji navijačke skupine aprociraju javni prostor u Hrvatskoj, Srbiji i Bosni i Hercegovini ne može mjeriti s drugim navijačkim skupinama. Brentin je još diskutirao i o pojavljivanju Vukovara u centru navijačkih komemoracija kroz korištenje grafita, te o lojalnosti Bad Blue Boys-a kreaciji Hrvatske i njihovom preuveličavanju. Na kraju izlaganja Brentin se još jednom osvrtno na debatu o sloganu „Za Dom spremni!“ koja je u protekle dvije godine eksplodirala. Potom je uslijedila kratka diskusija.

Treće izlaganje sekcije o temi *Kultura sjećanja i pravda* održala je dr. sc. Ana Ljubojević (Institute for Advanced Study, IASK Koszeg Hungary; Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, CEDIM Research Affiliate). Njeno izlaganje bavilo se utjecajem međunarodnog kaznenog prava na memorijske prakse u Hrvatskoj, konkretno na političke govore u mjestima poput Vukovara i Knina, te na govore o Domovinskom ratu. Ljubojević je ustvrdila da je u konačnici došlo od izmjena u prikazima povijesnih epizoda, što je demonstrirala na primjerima tijekom izlaganja. Proučavala je pravne mehanizme tranzicijske pravde u slučajevima Vukovarska bolnica, Gotovina, Čermak, i Markač. Pojasnila je metodologiju svog istraživanja koja se sastoji u analiziranju *frameova* – manjih diskurzivnih jedinica od narativa koje pokazuju način na koji se jedan politički događaj prikazuje kroz medije i političke govore. Najprije je govorila o Vukovaru, pritom naglasivši kako *žrtva* Vukovara nije isto što i *žrtve* Vukovara, stoga što se prvo odnosi na žrtvu samog grada kako bi se rat mogao zaustaviti na samom istoku Hrvatske. Uspoređivala je *framing* nakon optužnice (memorijalnost grada – „Ne zaboravite Vukovar!“), *framing* nakon prvostupanjske presude (194 zarobljenika nesrpske nacionalnosti), *framing* nakon presude („U Vukovar po istinu i pravdu!“), te *framing* nakon pravomoćne presude (Vukovar kao dvostruka žrtva, velikosrpske agresije i međunarodne pravde). Na isti način usporedila je slučajeve Gotovina, Čermak i Markač, pa je tako utvrdila *framing* govora prije optužnice (odbrana narativa o Domovinskom ratu, pismo generala 2000., Deklaracija o Domovinskom ratu), *framing* optužnice (zločini nad civilnim stanovništvom), te *framing* nakon presude (dvostruka pobjeda, vojna i moralna). Ljubojević je privela izlaganje kraju komentirajući kako je narativ o Domovinskom ratu izuzetno teško propitivati, te zaključivši kako je potvrđen zvanični narativ u Vukovaru, a *framing* operacije „Oluja“ promijenjen. Uslijedila je kratka diskusija o izlaganjima istraživača i konferencija se u 17:00 sati privela kraju.

Bibliografski podaci o projektnoj knjižici:
Renato STANKOVIĆ (ur.), *FRAMNAT 2014 – 2018*, Rijeka: Helvetica, 2018.

Internetska stranica projekta:
framnat.eu

Emanuela BERIĆ

Budislav VUKAS, Hrvatska državnost – pravno-povijesne prosudbe, Pravni fakultet sveučilišta u Rijeci, 2017.

Iako i danas živimo u državi koja po mnogočemu nije savršena ili idealna, barem ne sa stajališta njenog pravnog ili političkog uređenja, u državi koja je podobna i u pripremi za različite promjene i najave istih predstavljene kroz različite političke programe vladajućih, danas, s ponosom, možemo naglasiti kako, unatoč svemu, živimo u samostalnoj i suverenoj Republici Hrvatskoj. Frazu „s ponosom“ naručito ističem, imajući u vidu turbobnu povijest i turbulentan kontekst ostvarenja tih „atributa“ koji danas često izgledaju kao podrazumijevano slovo na papiru, shvaćeni „zdravo za gotovo“. Knjiga „Hrvatska državnost – pravno-povijesne prosudbe“ nam upravo to ne dopušta. Ona prikazuje višestoljetnu borbu i put koji je Republika Hrvatska prošla, i morala proći, kako bi postala suverena i samostalna. Navedene činjenice prikazane su s jednog iznimno pronicljivog i egzaktnog stajališta. Naime, profesor Budislav Vukas, autor navedene knjige, kroz prizmu temeljnih pravila međunarodnog prava koji određuju kriterije međunarodnog subjektiviteta, ispituje te kriterije i njihovu postojanost kao i elemente državnosti kroz višestoljetnu povijest naše domovine. Dakle, riječ je o činjeničnom i pravnom pristupu jednoj povijesnoj tematici suvremenog značaja. Iz toga se može zaključiti kako je ovim djelom profesor Budislav Vukas uvelike osvježio nacionalnu historiografiju, ne samo originalnim pristupom ovakvoj tematici, već i djelom koje će svojom obrazovnom komponentom zainteresirati i studente s afinitetom prema povijesti, ali i znanstvene djelatnike svojim inovativnim karakterom.

Kao što je već istaknuto, knjiga „Hrvatska državnost – pravno-povijesne prosudbe“ djelo je prof. dr. sc. Budislava Vukasa. Inače, riječ je o redovitom profesoru na katedri za Povijest prava i države Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Knjiga je izdana povodom 25. godišnjice prijama Republike Hrvatske u organizaciju Ujedinjenih naroda u nakladi Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci.

Sastoji se od 5 dijelova poredanih kronološkim redom na sljedeći način: „Prvi dio: država kao subjekt međunarodnog prava“, „Drugo poglavlje: Hrvatska državnost u Srednjem vijeku“, „Treći dio: Kontinuiteti i diskontinuiteti hrvatske državnosti u modernom razdoblju – XIX. i XX. stoljeće“, „Četvrti dio: Konstituiranje samostalne hrvatske države 1990. – 1992.“, „Peti dio: Zaključna promišljanja“. Uz navedene dijelove knjiga još sadrži posvetu, ali i predgovor u kojemu autor navodi općenite postavke kao i motive za pisanje ovakvog djela te je vidna i zahvala ljudima koji su dali doprinos njegovoj karijeri.

Knjiga se savršeno uklapa u opus profesora Budislava Vukasa, kojemu je uvijek u središtu znanstvenog izučavanja bila povijest međunarodnog prava, kao i izučavanje suvremenije pravne i političke povijesti.